

Մ Լ Ն Կ Ը Վ Ը Ր Ժ Ը Կ Ը Ն

Պրոֆ Սավալդի կարծիքը միջնակարգ դպրոցների բարելոխութեան մասին.

Ներկայի միջնակարգ դպրոցները և մանաւանդ գիմնազիաները երկար դարերի արդիւնք են: Վերածնութեան դարը նոր կուլտուրա ստեղծագործելու միակ հնարաւորութիւնը անտիկ կուլտուրայի վերապրման և յարութեան մէջ էր գտնուում: Յունական և հռովմէական քաղաքակրթութեան իդէալները միջնակարեան դադարից յետոյ պէտք է նոր կեանքի յառաջադիմութեան գործօնները դառնային: Վերածնութեան դարու ըմբռնները, գեղարուեստագէտները, փիլիսոփաները, քաղաքագէտները և նոյն իսկ հոգեւորականութեան մի զգալի մասը իրենց հայեացքը դէպի անցեալն էին ուղղել և իրենց ստեղծագործած ամեն մի նորութեան մասին այն համոզմանն էին, թէ իրենք դուրսնով անցեալ կուլտուրայի սկզբունքներն են մարմնացնում նոր ձևերի մէջ: Մարդկութեան տրամադրութեան ահա այս շրջանումը ձևակերպուեց մեր ներկայ գիմնազիաների նախատիպը:

Դպրոցը հասարակական ցանկութիւնների և մղումների մարմնացման ձևերից մէկն է եղել և պէտք է լինի: Ամեն մի կուլտուրական մեծ շարժում ծնել է նաև նոր շրջանի ողուն համապատասխանող դպրոցի մի տիպ: Վերածնութեան դարու ողին իր ճիշտ արտայայտութիւնը գտաւ ժամանակի կարիքներին ըստարարութիւն տուող գիմնազիաների մէջ: Գիմնազիայի հիմնական նպատակը յունական ու լատինական կեանքի ծանօթացումն էր: Այդ դպրոցական տիպը իւր գոյութիւնը պահպանել է մինչև մեր օրերը՝ ի հաշիւ որոշ փոփոխութիւնների ենթարկուելով: Սակայն անցեալ և ներկայ գիմնազիաների ողին այնքան էլ չի փոխուել. երկուսն էլ հումանիստական են, երկուսն էլ յունական և լատինական կեանքը իդէալական են համարում, երկուսն էլ յունարէն և լատինարէն լեզուներով աշակերտներին անսահման տանջում են: Մեր ներկայ գիմնազիան ուրեմն պատմական ժառանգութիւն է. շատ ըմբռնա ու ունի ոչ թէ այն պատճառով, որ ներկայ կուլտուրայի պահանջն է այդ, կամ մարդուն կրթելու նպատա-

կայարմար եղանակը, այլ որովհետեւ անցեալ դարերում այդ բոլորը անհրաժեշտութիւններ են նկատուել, իսկ այժմ անշարժութեան օրէնքի պատճառով դեռ իրենց գոյութիւնը պահպանում են:

Հասնանալի մի երևոյթ է, որ կեանքը երբ աւելի է զարգանում, նոր պահանջներով աւելի է հարստանում, իսկ այդ կեանքի կազմակերպութիւններից ոմանք չեն կարողանում ժամանակին յարմարուել, ծագում է մի մեծ կոնֆլիկտ այդ երկու ոյժերի մէջ. նորը իր պահանջն է դնում, իսկ հինը աշխատում է դեռ երկարեցնել իր գոյութիւնը: Ներկայ գիմնադրան նոր կուտուրայի պահանջներին չի բաւարարում կանոնաւոր կերպով. նրա մէջ անցեալից մնացած աւելորդութիւններ շատ կան դեռ: 19-րդ դարու երկրորդ կիսից մի մեծ շարժում է սկսւում զօրեղանալ գիմնադրաների և ընդհանրապէս միջնակարգ դպրոցների դէմ: Այդ շարժումը դեռ հրապարակի վրայ է, դեռ պայքարի և կրքերի առիթ է ապրիս և հաւանականաբար կռիւր հանդստի կը փոխուի միմիայն այն ժամանակ, երբ ներկայի գիմնադրաների մէջ հիմնական բարեփոխութիւններ կը մտնեն: Այս շարժումը առանձնապէս ուժեղ է Գերմանիայում, ուր այդ ուղղութեամբ գործողները ամենայայտնիներից մէկն է հռչակաւոր քնադէտ Օսվալդը:

Պրօֆ. Օսվալդին դպրոցական հարցը հետաքրքրում է, որովհետեւ նա հայր է, քաղաքացի և գերմանական կուլտուրայի ապագայով ոգևորուող մէկը: Բերլինում երկու տարի առաջ մօտ երկու հազար ունկնդիրների առաջ արտասանած իր մի ճառի մէջ զարգացնում է ընդհանուր հետաքրքրութիւն ներկայացնող մի քանի հարցեր:

Օսվալդը գանգատուում է որ դպրոցների բարեփոխման հարցերի մշակման համար պաշտօնական մարմինների կողմից կանչուած ժողովներին մասնակցում են յատկապէս դպրոցական գործիչները: Խնդրի ուսումնասիրութեան անթոյլատրելի մի ձև է սա, որովհետեւ խորհրդակցութեան են կանչում այն անհատները, որոնք ներկայ դպրոցների վատութեան պատճառներից մէկն են: Հասկանալի է, որ նրանք ընդհանրապէս կաշխատեն ցոյց տալ, որ իրենք անդրժնական ջանքեր են թափել դպրոցների վարկը բարձր պահելու համար: Նրանք իրենց կամաւոր կերպով դատապարտութեան սեղանի վրայ չեն դնիլ: Այսպիսի դէպքերում աւելի անմիջապէս չշահագրգռուած կողմերը պէտք է խորհրդակցութեան կանչուեն:

Բայց միթէ՞ Գերմանիան, լաւագոյն դպրոցական տիպերով վաղուցուանից յայտնի այդ կրասիկ երկիրը դպրոցական բն-

Ֆորմի ճանապարհին կանգնելու կարիքն ունի: Գերմանիան այդ խնդրում չի կարող բացառութիւն կազմել, որ օրի վրայ աւելացող աշակերտական ինքնասպանութիւնները, ներկայի վատաւոքը աշակերտութիւնը, վատ կազմած դպրոցական ծրագրները պարզապէս այդ են ցոյց տալիս: Առաւելարող շրջաններն անգամ դժայեւ են դպրոցական ծրագրների և աշխատանքների վերանորոգութեան կարիքը:

Բարեփոխութիւնների խնդիրը, պարզ է, որ հասունացած է: Դպրոցական խնդիրը դուրս է եկել մասնագէտների զբաղման նեղ շրջանից և աւելի լայն հասարակական արժէք է ստացել: Մասնաւոր բարեփոխութիւններ կատարելուց առաջ անհրաժեշտ է ծանօթանալ այն մեծ սկզբունքների հետ, որոնց բացակայութիւնը առիթ է դառնում դպրոցական չարիքի ընդլայնման և որոնց դործադրութիւնից է գլխաւորապէս կախուած բարեփոխութիւնների յաջողութեամբ գլուխ գալը:

Ստալալդի կարծիքով գիտութիւնն ու սէրն են այն մեծ գաղափարները, որոնցից դոյն են ստանալու բարենորոգչական փորձերը: Պէտք է գիտութեան միջոցաւ ճանաչել երկխային և ճանաչելուց յետոյ սիրել նրան: Առանց ճանաչողութեան անհնար է ասպագայ ուղիների վրայից անսխալ քայլել, ինչպէս և առանց սիրոյ անկարելի է խիապէս ազդել մանկան հոգու ներքին նուրբ մասերի վրայ:

Այս երկու մեծ ֆակտորները զրկւում են ազդելու հնարաւորութիւնից, եթէ պակասում է ազատութիւնը: Սա է, որ կեանք, ոգի է տալիս խիական գիտութեանը և գիտական աշխատանքին: Ազատութեան սկզբունքը կարողացաւ օրինակելի դարձնել գերմանական համալսարանը ամբողջ աշխարհում: Ազատութեան սկզբունքը հնարաւորութիւն տուեց պրօֆեսորներին նիւթերի մշակման նոր ուղիներ գտնելու, նիւթերը դասաւորելու, սիստեմներ կազմելու համար նոր կերպեր մշակելու փորձեր կատարելու: Վերջրէք ազատութեան սկզբունքը և գերմանական համալսարանը կը կորցնի իր գրաւչութեան էական մասը:

Վերոյիշեալ մեծ գաղափարները և նրանց ոգին պէտք է տիրապետէ ինչպէս բարձրագոյն, այնպէս և ամենատարրական դպրոցում—մանկական պարտիզում: Յրէօրէլը չի տուել այդ հաստատութեան համար հարկաւոր ընդոր և վերջնական աշխատանքի ձևերը: Նա հիմքն է ձգել, նրա յաջորդները, մանկական պարտիզներում աշխատողները պարտաւոր են նորճանապարհներ որոնել, կամ եղածները իրենց հոգու ուրոյնութեանը յարմարեցնել: Ամէն տեղ իշխող պէտք է լինի գիտական փորձը:

Փորձը կարողացաւ գիտութիւններին վեր բարձրացնել և
կեանք ու ոգի տալ նրանց: Եւ միթէ՞ այդքան օգտակար գոր-
ծունէութեան մի ձև կարող է մնասել դպրոցին: Այ, դպրոցն
ևս պարտաւոր է հետևել գիտութիւնների կատարած զար-
գացման ընթացքին: Փորձը թոյլ պէտք է տրուի դպրոցներում:
Ընդունակ ուսուցիչը համոզուած պէտք է լինի, որ լաւա-
գոյնը դեռ չի գտնուած, որ նոր ձևերի մասին ևս մտածելը
անհրաժեշտ է^{*}: Բոլոր ուսուցիչները նոյնկերպ դասաւան-
դել չեն կարող, ուստի և չի կարելի բռնանալ նրանց անհատա-
կանութեան վրայ: Նրանց թոյլ պէտք է տրուի ստեղծագոր-
ծող լինել:

Ո՞վ է լաւ ուսուցիչ: Նա, ով կարողանում է ոգևորել
երեխաներին՝ հաճոյք և բաւականութիւն պատճառելով նրանց,
ով կարողանում է ուրախութիւնն ու բաւականութիւնը պա-
րագլմունքի կենտրոնը դարձնել, նա է իսկական գնահատելի
դպրոցական աշխատաւորը: Մարդկութիւնը ձգտում է իր մէջ
գոյութիւն ունեցող բնական և անմշակ էներգիան փոխարկելով
«օգտակար էներգիայի»՝ բարձրագոյն բարեքին համեմէ: Դպրոցի
նպատակն ևս այդ պիտի լինի: Սակայն ներկայի դպրոցն այդպէս
չէ վարւում. ներկայի դպրոցը, մանաւանդ միջնակարգը երե-
խաների էներգիան տնտեսապէս չի շահագործում. երեխաների
էներգիան ներկայում չի բարձրանում, այլ անփամանակ սպառ-
ւում է: Դրա պատճառը դպրոցների ծրագրերը և կրթական
— դասաւանդական մեթոդներն են:

Կրթութեան ժամանակ չպէտք է առաջնորդուել միմիայն
այն գաղափարով, թէ ինչպէս անել, որ մեր որդիները կարո-
ղանան իւրացնել ժամանակակից կուլտուրան, այլ աւելի այն
գաղափարը առաջնորդող պէտք է լինի, թէ ինչպէս անենք,
որ մեր դաւանները աւելի բարձր կուլտուրա ստեղծել կա-
րողանան: Սակայն որպէսզի մեր երեխաներն այդ պարտա-
կանութիւնը, որը դնում ենք նրանց վրայ, բարեխղճօրէն կա-
տարել կարողանան, հարկաւոր է նրանց կրթել ներկայ կուլ-
տուրայի ոգով: Ներկայ իդէալները, հարցերը, ձգտումները
նրանց կողմից գնահատութեան արժանանալը անհրաժեշտ է:
Ներկան շարունակել ցանկացողը չի կարող և չպէտք է կրթուի
անցեալ շրջանների կուլտուրայով: Կրթութեան իդէալները
ազգի իդէալներն են: Սակայն ներկայ դպրոցների, մանաւանդ

*) Պարզ է, որ Օսմանը էքսպրիմնտալ մանկավարժութեան
կողմնակիցն է:

միջնակարգ դպրոցների ձգտումներն և ներկայ քաղաքակրթութեան ոգու մէջ անպայման մի մեծ պատուում է յառաջացել: Ներկայի գիմնադիւան ոգևորում է անցեալ դարերն իր գէալներով: 16 ըդ դարու ինտելիկաշիօնալ հումանիզմը, որը նորից յարութիւն առաւ 19-րդ դարու սկզբնական շրջաններում և շարունակում է մասամբ մինչև այժմ, մի անընկան վիճակի մէջ է ձգել ներկայ միջնակարգ դպրոցներից շատերին՝ և մանաւանդ գիմնադիւաններին:

Նայենք ներկային: Կայ արդեօք մի մարդ, որը իսկապէս այնպէս նայէ կեանքին, իր կեանքն այնպէս դատաւորէ, ինչպէս այդ յատուկ էր հին յոյներին և հռոմէացիներին. նոյն իսկ բանասէրներն այդպէս չեն. և վերջապէս փորձը ցոյց է տալիս, որ նրանք ազգի իգէալները չեն կարող համարուել ո՛չ մարմնի և ո՛չ էլ հոգու կատարելութեան տեսակէտից: Կեանքը, ըմբռնումները դարգացման են ենթակայ: Մենք հեռացել ենք անցեալից. անցեալի ճաշակն ու ձգտումները չի կարելի հարկադրական դարձնել ներկայի համար: Այդպէս մտածելը կը լինէր իսկապէս մի յետադիմական քայլ ներկայի համար: Ապրածը վերապրել նոյնութեամբ անկարելի է: Յունական կուլտուրան արհամարհում էր մարմնական աշխատանքը, որը ներկայ կուլտուրայի հիմքն է կազմում: Գպրոցը պէտք է ազգի ներկայ կարիքներն ու պահանջները ինկատի ունենայ: Գպրոցն ինքն իր համար գոյութիւն չունի, այլ ժողովրդի պահանջների համար կեանք ունի:

Այսպէս ըմբռնելով գպրոցի նպատակը, մենք նրան ռէալ հիմքերի վրայ ենք դնում և պարզում այն հարցը, թէ ինչ ուղղութեամբ տեղի պէտք է ունենան գպրոցական բարեփոխութիւնները:

Բարեփոխութեան մեծ կարիք ունի միջնակարգ գպրոցը, մանաւանդ հումանիստական գիմնադիւան, ուր պարագմունքներն ժամերի կէսը լեզուներն են բռնում: Լեզուն յարաբերութեան միջոց է, մաքերը արտայայտելու նշաններ: Նա կրթական միջոց չէ (Bildungsmittel), այլ ինչպէս ասուեց, յարաբերութեան: Շատերը պնդում են թէ լեզուն մարմնացած տրամաբանութիւն է: Դա միանգամայն սխալ կարծիք է: Լեզուն հակասութիւնների մարմնացումն է: Լեզուի յարաբերութիւնները այն ժամանակ են կազմակերպուել, երբ իսկի գիտութեան մասին խօսք չէր կարող լինել. և այն նախապատմական ժամանակներում գոյութիւն ունեցող քոյր անկատար կարծիքները իբրև լեզուի ձևեր (Sprachformen) են դարգացել և լեզուի մէջ քարացած մնացել, թէև մենք ներկայում

այդ կարծիքներէց և ձևերից բոլորովին հեռացել ենք: Օրինակներ կարող են ծառայել բազմաթիւ լեզուապահան բացառութիւնները, որոնք լեզուի անկանոնութիւններ են ցոյց տալիս, արամաքանութիւնը չի կարող որեւէ բացառութիւն թոյլ տալ:

Գուցէ որմանք առարկելու լինին, թէ մեծ կապ կայ լեզուներ իմանալու և կուլտուրա ստեղծելու կարողութեան մէջ: Պէտք է իրաւացի ընդունել այն կարծիքը, որ շատ լեզուներ իմանալը չի վնասում և որոշ չափի օգտակար է կուլտուրական ստեղծագործութեան համար, սակայն պէտք է պնդել, որ նա մի անհրաժեշտ հանգամանք չէ: Կուլտուրան չի ստեղծուում շատ լեզուներ իմանալու պատճառով: Բազմաթիւ հանճարներ միմիայն իրենց մայրենի լեզուն են իմացել, բայց և այնպէս կարողացել են մեծ գործեր աւել: Հոգու յատկանիշները չեն բարձրանում միմիայն լեզու սովորելու միջոցաւ: Սակայն այդ բոլորից յետոյ ենթարկուելով նախապաշարումներին՝ տանջում ենք մեր նոր սերնդին աւելորդ ծանրաբեռնումներով: Որովհետեւ հազար տարուց էլ առաջ եկեղեցին դպրոցական լեզուն եկեղեցում գործածուող լատիներէնը դարձրեց, մանաւանդ որ այն ժամանակ բոլոր դիտական գրութիւնները այդ լեզուով էին, այժմ մենք էլ չենք կարողանում ազատուել անցեալի այդ անպէտք մնացորդից: Նա աւելի լաւ կըլինէր մի օտար լեզուի յայտնի հեղինակների գրութիւնները թարգմանութիւնները ուսումնասիրել դպրոցներում, որով աշակերտներն աւելի ի մօտոյ կը ծանօթանային այդ ժողովրդների առանձնայատկութիւնների հետ: Թարգմանութիւնը անհնարին չէ դարձնում յայտնի հեղինակների երկերի ճաշակումը: Օտար լեզուի կարիք զգացողը կարող է ապագայում աւելի կարճ ժամանակում գործնական մեթոդները օգնութեամբ սովորել իր ցանկացած լեզուն:

Գիմնազիայի ամենաաչքի ընկնող պակասութիւնները մէկն էլ այն է, որ ուսումնական տարիները շատ—շատ են: Գիմնազիան այժմ 9 դասարան ունի: Պատանիների ստեղծագործութեան լաւագոյն տարիներն անպտղաբեր ենք դարձնում նրանց դպրոցի պատերի մէջ դսպած պահելով: Դպրոցական այս սխտեմի վնասակարութիւնը զգալի է մանաւանդ հանճարների համար, որոնք, ինչպէս Ստալաչըն է ասում, արդ են աճում, իսկ այդ աճման ընթացքին համապատասխան չի կարողանում հասուէհաս գործել դպրոցը, ուստի և հանճարները ընդհանրապէս դպրոցից բաւարարութիւն չեն ստանում և նոյն իսկ վնասուում են այնտեղ:

Գիմնազիայի, ինչպէս և միւս միջնակարգ դպրոցների

պահասաւոր կողմերից մէկն էլ այն է, որ նրանք ցանկանում են բոլոր աշակերտներին նոյն կրթութիւնը տալ, նոյն նիւթերով հետաքրքրել, կարծես թէ բոլոր երեխաները նոյն ընդունակութիւններն ունեն: Ճիշտն ասած մեծ դործերն ստեղծուել են միակողմանի հետաքրքրութիւն ունեցողներին ձեռքով: Նաանքը պնդում են, թէ երեխաներից պէտք է ներդաշնակ մարդիկ պատրաստել, իսկ այդ նպատակին հասնել կարելի է դրանց կարծիքով միմիայն հոգու բոլոր ոյժերի համահաւասար կրթութեամբ: Ասկայն ինչ նշանակութիւն ունի իսկապէս ներդաշնակութեան գաղափարը: Չայների ներդաշնակութեան ժամանակ մի որեւէ հիմնական ձայն է գոյութիւն ունենում. նոյնը նաև դոյների ժամանակ. մի քանի դոյներ ներդաշնակօրէն ենթարկւում են գլխաւոր դոյնին: Ահա այսպիսի ներդաշնակութեան պէտք է ձգտէ նաև դպրոցը: Յըլխաւոր ուշադրութիւնը դարձած պէտք է լինի աշակերտների առանձին ընդունակութիւնները կրթելու վրայ, որովհետև դրա մէջ է ամփոփւում անհատական կեանքի արժէքը: Ամեն մարդ պէտք է նախապատրաստուի կեանքի մէջ դեր խաղալու այն ասպարէզում, որի համար նա քնականօրէն կոչւած է, որի համար ժառանգաբար առանձին ընդունակութիւն է բերել:

Եթէ գործին այսպէս նայելու լինենք, այն ժամանակ աշակերտի իմացութիւնները չափելու մասշտաբը քննութիւնները չէինք բնորի: Քննութիւնների միջոցաւ դիտակցաբար վնասում ենք նոր սերնդի առողջութիւնը և վատնում հոգու ոյժերը, փչացնում տրամադրութիւնը, որպէս զի մեզ հաւատացնենք, որ աւարտելուց առաջ մեր աշակերտներին ճանաչել ենք արդէն:

Եթէ ներկայի դպրոցը և մանուկագ. միջնակարգը վատ է և հիմնական բարեփոխութիւնների կարօտ, ապա ինչ ձև ու ոգի պէտք է ունենայ ապագայի դպրոցը: Օտվալդը գալիք դպրոցի տիպի լիակատար ծրագիրը չի տալիս, նրա երեակայութեան մէջ մօտաւորապէս հարթուած են այն ճանապարհները, որի վրայից պէտք է անցնեն ներկայ միջնակարգ. դպրոցները, որպէս զի ապագայ դպրոցի տիպին մօտենան: Օտվալդը աւելի քննադատում է և ցոյց է տալիս ներկայ դպրոցի վիթաւոր կողմերը, պահասութիւնները, միակողմանիութիւնները և ապա որոշ հարցերի վերաբերեալ որոշ բարեփոխութիւններ պահանջում: Քննադատութիւնը լաւագոյնը գտնելու առաջին փորձն է. չարիքը տեսնել, նշանակում է նոր գտնելու ճանապարհի վրայ կանգնել: Նոր դպրոցի լիակատար ծրագիրը մշակելու համար անհրաժեշտ է դեռ նախապատրաստական աշխատանքներ կատարելը:

Որպէսզի ընթերցողի համար պարզուի, թէ ինչու այն-
քան խիստ յարձակումներն է ենթարկուում գերմանական
գիմնադիան, տալիս ենք սաքսոնական գիմնադիաների պաշ-
տոնական մարմինների կողմից հրատարակուած ուսումնական
ծրագիրը:

Դասարաններ	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	Ընդամենը
Ա) պարտագիր առարկաներ										
Գրօն	3	3	2	2	2	2	2	2	2	20
Գերմաներէն	4	3	3	2	2	2	3	3	3	25
Լատիներէն	9	9	8	8	8	8	7	7	7	71
Յունարէն	—	—	—	7	7	7	7	6.7	6.7	40 (42)
Փրանսերէն	—	—	5	3	2	2	2	2	2	18
Եշխարհագրութիւն	1	2	2	2	2	—	—	—	—	
Պատմութիւն	2	2	2	2	2	} 3			3	28
Թուար. և մատիմատիկա	3	4	3	3	4	4	4	4	4	33
Բնական պատմութիւն	2	2	2	2	2	—	—	—	—	
				կէս տ.	կէս տ.	}				} 16
Փիլիկա	—	—	—	—	—	2	2	2	2	
Գրեւ	2	1	—	—	—	—	—	—	—	3
Նկարել	—	2	2	—	—	—	—	—	—	4
	26	28	29	29	29	29	30	29	29	258
Պարտագիր է նաև										
Երգ	2	2	1	1	1	1	1	1	1	12
մի ժամ խմբական երգ ևս										
Մարմնամարզութիւն	2	2	2	2	2	2	2	2	2	18
Բ) կամաւոր առարկաներ										
Երբայեցեբէն	—	—	—	—	—	—	2	2	2	5 (6)
Անգլիերէն	—	—	—	—	—	—	2	2	2-1	5 (6)
Նկարել	—	—	—	1-2	1-2	—	1-2	1-2	1-2	
Ստենօգրաֆիա	—	—	—	—	1-2	1	—	—	—	2 (3)

Գ. Էդիկեան.